

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕДИНСЬКА АНЖЕЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.9:347.961(043.3)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІУСА
В УКРАЇНІ ТА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Тернопіль – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Банах Сергій Володимирович,
Західноукраїнський національний університет,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Пузирний Вячеслав Феодосійович,
Пенітенціарна академія України,
проректор з освітньо-наукової роботи

кандидат юридичних наук, доцент
Петровська Ірина Ігорівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, навчально-науковий
юридичний інститут,
доцент кафедри конституційного, міжнародного
та адміністративного права

Захист відбудеться 13 березня 2025 року о 13 годині 00 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 11 лютого 2025 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. М. Слома

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах, що характеризуються зростаючими вимогами до правового середовища, адаптацією до європейських стандартів та цифровізацією, розуміння правового статусу нотаріуса стає особливо актуальним. У правовій державі нотаріат відіграє вагомий роль у забезпеченні правової визначеності та захисту прав учасників приватних правовідносин, що є критично важливим в умовах реформування правової системи України, яка прагне забезпечити правову прозорість і доступність правового захисту. У цьому контексті роль та місце нотаріуса має значний вплив на стабільність і ефективність правової системи, оскільки нотаріуси виступають незалежними фахівцями, які надають затребувані суспільством юридичні послуги.

Сучасний стан правового регулювання та проблеми, пов'язані з правовим статусом нотаріусів в Україні, вимагають глибокого доктринального аналізу. Недостатня правова регламентація, нерегулярна практика та суперечності в законодавстві заважають ефективному функціонуванню нотаріату. У порівнянні з розвиненими закордонними країнами, де нотаріат є зрілим інститутом, в Україні існує нагальна потреба у вдосконаленні правових механізмів, що регулюють діяльність нотаріусів. У такому випадку саме порівняльно-правовий аналіз міжнародного досвіду може виявити найбільш ефективні моделі організації нотаріату, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Нотаріуси виконують функцію зв'язку між приватним і публічним правом, що підкреслює їх значення у забезпеченні належного правового захисту фізичних та юридичних осіб. Тому належне правове регулювання правового статусу нотаріуса не лише захищає права громадян, але й підвищує загальну довіру до правової системи, що є важливим для розвитку правової культури в суспільстві. До того ж дослідження правового статусу нотаріусів в Україні та за кордоном також можуть стати основою для формування рекомендацій щодо реформування українського законодавства. Аналіз позитивних аспектів закордонного досвіду, а також потенційних недоліків, допоможе уникнути їх імплементації в українську правову систему. Вивчення механізмів, що забезпечують стабільність та прозорість нотаріальної діяльності в різних країнах (наприклад, у Франції та Німеччині), дозволить глибше зрозуміти їх ефективність.

З іншого боку, актуальність теми дослідження підкреслюється необхідністю адаптації українського законодавства до європейських стандартів, що є частиною виконання міжнародних зобов'язань України. Інтеграція в європейський правовий простір вимагає не лише імплементації європейських норм, а й трансформації чинних правових механізмів, що регулюють діяльність нотаріусів. Очевидно, що саме дослідження правового статусу нотаріусів в Україні та в зарубіжних країнах сприятиме створенню цілісної системи регулювання нотаріальної діяльності, яка відповідатиме сучасним викликам та потребам українського суспільства.

Варто підкреслити, що сучасні наукові дослідження недостатньо охоплюють питання правового статусу нотаріусів, що підвищує актуальність його вивчення. Для проведення комплексного аналізу правового статусу нотаріуса були досліджені наукові роботи як українських, так і закордонних вчених. У дисертації особливу увагу приділено концептуальним аспектам правового регулювання правового статусу нотаріуса в Україні та за кордоном, спираючись на роботи таких авторитетних науковців, як: В. В. Баранкова, А. В. Барська, М. В. Бондарева, В. А. Вдовічен, Л. І. Вдовічена, Н. М. Денисяк, М. С. Долинська, М. М. Дякович, В. В. Комаров, О. В. Коротюк, Л. С. Ладіна, М. О. Лила-Німак, В. М. Марченко,

С. С. Мирза, О. І. Нелін, Ю. Г. Орзіх, О. В. Рудченко, О. П. Світличний, С. Я. Фурса, А. І. Шинкарук, В. М. Юрах, К. І. Чижмарь, Відар Сімон, Кус Стефан, П'єр Фландрен, Цзен Жунсінь та інші.

Попри те, що в роботах зазначених авторів окреслено ряд питань, пов'язаних із дослідженням правового статусу нотаріуса, є проблемні питання, які залишаються недослідженими. Системне дослідження обраної тематики вказує на наявність прогалин у науковій літературі, що ускладнює формування чіткого розуміння ролі нотаріусів у правовій системі. Зокрема, необхідно вивчити, як адміністративно-правові механізми, що регулюють діяльність нотаріусів, функціонують у різних юрисдикціях, а також порівняти їх з українськими реаліями. Такий підхід дозволить не лише виявити слабкі місця в наявному регулюванні, але й сформулювати рекомендації для його вдосконалення в контексті адаптації до європейських стандартів. Вище вказане вкотре підкреслює значущість, актуальність і доцільність вибраної теми для проведення дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дослідження відповідає цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (визначеним Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), відповідає вимогам та завданням, визначеним у Плані дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (схваленому Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є дослідження адміністративно-правового статусу нотаріуса в Україні та у закордонних країнах шляхом глибокого аналізу наявних норм, виявлення недоліків у законодавстві та формулювання рекомендацій для оптимізації правових механізмів, що забезпечують ефективне функціонування нотаріату.

Мета дослідження зумовила потребу у формулюванні та вирішенні таких завдань:

- дослідити історію розвитку правового регулювання інституту нотаріату;
- з'ясувати поняття та сутність інституту нотаріату;
- проаналізувати правові основи інституту нотаріату на сучасному етапі;
- охарактеризувати права та обов'язки нотаріуса в Україні;
- здійснити аналіз особливостей діяльності нотаріуса в Україні;
- визначити особливості юридичної відповідальності нотаріуса в Україні як

важливого елемента правового регулювання суспільних відносин у сфері нотаріальної діяльності;

- дослідити закордонний досвід правового регулювання статусу нотаріуса;
- обґрунтувати перспективи впровадження кращих світових практик щодо

вдосконалення правового статусу нотаріуса в Україні та сформулювати наукові висновки стосовно проведеного дослідження, теоретичні пропозиції й практичні рекомендації щодо розвитку національного правового підходу до правового статусу нотаріуса.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері нотаріальної діяльності в Україні та у зарубіжних країнах.

Предметом дослідження є законодавче регулювання адміністративно-правового статусу нотаріуса в Україні та у зарубіжних країнах.

Методи дослідження були обрані з урахуванням поставлених цілей та завдань, а також специфіки об'єкта та предмета дослідження. Дисертаційна робота базується на поєднанні спеціальних і загальних методів наукового пізнання, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до аналізу правового статусу нотаріуса в Україні та за кордоном.

За допомогою історико-правового методу досліджено історію розвитку правового регулювання інституту нотаріату (підрозділ 1.1). Діалектичний метод допоміг з'ясувати поняття та сутність інституту нотаріату (підрозділ 1.2). Формально-логічний метод дав змогу проаналізувати правові основи інституту нотаріату на сучасному етапі (підрозділ 1.3). Логіко-семантичний метод допоміг поглибити понятійно-категоріальний апарат у досліджуваній сфері (підрозділи 1.2, 2.1). Структурно-логічний метод використаний для характеристики права та обов'язків нотаріуса в Україні, а також його основних функцій (підрозділи 2.1, 2.2). Методи класифікації та групування використано для класифікації прав та обов'язків нотаріуса (підрозділ 2.1). Системно-структурний аналіз допоміг визначити особливості юридичної відповідальності нотаріуса в Україні та оцінити взаємозв'язок між юридичною відповідальністю нотаріусів і іншими елементами правової системи, а також визначити місце нотаріусів у загальному контексті правового регулювання суспільних відносин (підрозділ 2.3). Порівняльно-правовий метод пронизує усе дослідження та значною мірою був використаний при дослідженні закордонного досвіду правового регулювання статусу нотаріуса (підрозділ 3.1). Метод прогнозування допоміг сформулювати перспективне уявлення про зміни, що можуть відбутися у результаті реалізації запропонованих у дисертації рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства (підрозділи 2.3, 3.2). Використання таких логічних методів, як аналіз, синтез, аналогія простежується протягом усього наукового дослідження.

Нормативну базу дисертаційної роботи складають Конституція України, Закон України «Про нотаріат», Правила професійної етики нотаріусів, інші національні нормативно-правові акти, нормативно-правові акти закордонних країн та Європейського Союзу, що безпосередньо або опосередковано регламентують питання правового регулювання статусу нотаріуса.

Емпіричну базу дисертаційної роботи становлять судові рішення, інші матеріали правозастосовної практики, а також власний практичний досвід роботи приватним нотаріусом, аналіз правової публіцистики, довідкових видань тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним з перших всебічних порівняльно-правових досліджень регулювання адміністративно-правового статусу нотаріуса в українській юридичній науці. У ході проведеного дослідження було сформульовано низку оригінальних наукових положень і висновків, що відображають результати аналізу правових норм, практичних аспектів функціонування нотаріату в Україні та в інших країнах. У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, серед яких основними є:

вперше:

– виокремлено історичні етапи правового регулювання нотаріальної діяльності після здобуття Україною незалежності та узагальнено низку нормативно-правових актів, ухвалених протягом даних періодів формування нотаріату;

– нотаріат в Україні запропоновано розуміти як правовий інститут, що забезпечує здійснення нотаріальних дій, спрямованих на підтвердження та закріплення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави;

– запропоновано чинне законодавство України щодо регулювання організації та діяльності інституту нотаріату розділити на категорії, залежно від кола питань, яке воно регулює: 1) нормативно-правове регулювання функцій та процедур діяльності нотаріату; 2) регулювання кваліфікації та професійної підготовки нотаріусів; 3) організаційне регулювання; 4) регулювання правових відносин у сфері нотаріату; 5) регулювання відповідальності та контролю за діяльністю нотаріусів; 6) регулювання новітніх технологій у нотаріаті;

– обґрунтовано доцільність розширення обов'язків нотаріусів, що пов'язані із введенням воєнного стану та мають на меті захист національних інтересів і забезпечення безпеки, внаслідок покладення на нотаріусів додаткових зобов'язань щодо перевірки можливих зв'язків зацікавленої особи з країною-агресором та обов'язку забезпечення безпеки клієнтів під час вчинення нотаріальної дії;

– з огляду на важливість медіаційних повноважень нотаріуса, запропоновано створити єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів, що сприятиме якості та доступності медіаційних послуг, забезпечуючи професійну підготовку, контроль та оцінку діяльності нотаріусів, підвищення стандартів етики, прозорість для учасників медіаційного процесу, а також зменшення навантаження на суди та вдосконалення законодавчої бази у сфері медіації;

– запропоновано внести зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачивши кримінальну та адміністративну відповідальність нотаріусів за порушення нотаріальної таємниці, з урахуванням обставин правопорушення та можливістю звільнення від покарання, що забезпечить гнучкість реагування на різних рівнях порушень;

удосконалено:

– аргументи на користь висновку, що посилення ролі національної Нотаріальної палати України в контексті контролю за дотриманням етичних норм, розгляду скарг від громадян та організації додаткових навчань дозволить створити ефективну систему саморегуляції (ліцензування й атестація, ведення реєстру нотаріусів, інформаційна підтримка тощо);

– класифікацію прав та обов'язків нотаріусів за такими критеріями: 1) за змістом: основні та допоміжні; 2) за юридичною природою: публічно-правові та приватноправові; 3) за процесуальною роллю: диспозитивні права нотаріуса та імперативні обов'язки; 4) за часом дії: постійні та тимчасові; 5) за суб'єктом реалізації: ті, які реалізуються нотаріусом самостійно та ті, які реалізуються за допомогою інших осіб або організацій;

– підхід щодо особливостей правового статусу нотаріуса через виокремлення таких ознак як: публічний характер діяльності нотаріуса; незалежність у професійній діяльності; офіційний характер нотаріальних актів; владність; необхідність відповідної кваліфікації та професіоналізм; регламентованість діяльності;

набули подальшого розвитку:

– положення про те, що вимогу інформації, необхідної для вчинення нотаріальної дії, слід розглядати як право, а не обов'язок нотаріуса, оскільки покладання такого обов'язку вимагатиме від нотаріуса додаткових дій, що безпосередньо стосуватимуться принципу незалежності його професійної діяльності, який є засадничим для забезпечення об'єктивності та неупередженості у процесі вчинення нотаріальних дій;

– твердження про те, що дисциплінарну відповідальність нотаріусів доцільно трактувати як «професійно-етичну відповідальність», яка охоплює юридичні та моральні стандарти й базується на необхідності дотримання нотаріусами принципу обережності, що передбачає обов'язок нотаріуса діяти особливо уважно та відповідально зберігати документи, які підтверджують, що сторони погоджуються зі змістом вчинюваного правочину чи здійснення іншої нотаріальної дії;

– положення про те, що використання блокчейн-технологій та штучного інтелекту в нотаріальній діяльності впливає на обов'язки нотаріусів, розширюючи їх зміст; зокрема, це передбачає необхідність володіння спеціалізованими технічними знаннями та зосередження особливої уваги на забезпеченні конфіденційності та захисті приватності даних;

– обґрунтування необхідності введення регулярної переатестації, що сприятиме підвищенню професійного рівня нотаріусів, забезпеченню якості та ефективності надання нотаріальних послуг, а також підвищенню довіри громадськості та міжнародних партнерів до української нотаріальної системи;

– положення про те, що варто впровадити низку кращих світових практик (стандартизація процесу, прозорість і публічність, освітні програми та тренінги, механізми оскарження тощо) задля досягнення відповідності міжнародним стандартам системи адміністративної відповідальності нотаріусів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері*: для подальших наукових розробок адміністративно-правового статусу нотаріуса та нотаріальної діяльності загалом як в межах України, так і за кордоном;

– *правозастосуванні*: у практичній нотаріальній діяльності при визначенні правового статусу нотаріуса (довідка про використання результатів дисертаційного дослідження у практичній діяльності приватного нотаріуса Серкізовської Тетяни Леонідівни);

– *освітньому процесі*: під час викладання навчальних дисциплін «Нотаріат України», «Правові інституції України» (акт про результати впровадження дисертаційного дослідження у навчальний процес Західноукраїнського національного університету № 126-29/2681 від 19 листопада 2024 р.; акт про результати впровадження дисертаційного дослідження у навчальний процес Державного податкового університету від 26 листопада 2024 р.).

Особистий внесок здобувача. У дисертації представлені положення, що є результатом самостійної наукової роботи автора. Теоретичні засади, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, розроблені на основі комплексного дослідження, яке включає авторський аналіз наукових праць провідних фахівців, а також ґрунтовне вивчення української та закордонної нормативно-правової бази, що регулює правовий статус нотаріуса. Викладені в роботі положення відображають авторський підхід до розв'язання виявлених проблем, спрямований на вдосконалення правового регулювання нотаріальної діяльності, зокрема в аспекті адміністративно-правового статусу нотаріуса, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування інституту нотаріату та вдосконаленню законодавства України в контексті інтеграції до європейських стандартів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи оприлюднено в доповідях на таких всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: IV Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 5–6 квітня 2019 року); III Міжнародна студентська наукова конференція «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2019 року); V Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 26 листопада 2021 року); VI Міжнародна науково-практична конференція «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 року); Міжнародна науково-практична конференція «Гуманітарні аспекти цифрового суспільства» (м. Харків, 8 грудня 2022 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації висвітлено в 12 наукових публікаціях: 4 статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, із яких основний текст 172 сторінки, список використаних джерел з 187 найменувань на 23 сторінках, додатки містяться на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, які застосовані в дисертаційній роботі, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, означено особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію матеріалів, анонсовано структуру праці, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правове дослідження розвитку інституту нотаріату» присвячено історії становлення та розвитку інституту нотаріату в Україні в контексті захисту прав і свобод людини та громадянина, також аналізу сутності інституту нотаріату та його місця у юридичній науковій літературі та нормативно-правовій базі.

Підрозділ 1.1 «Історія розвитку правового регулювання інституту нотаріату» спрямований на дослідження основних етапів еволюції нотаріату від його зародження до сучасного стану, зокрема, становлення нотаріальної діяльності як важливого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Особливу увагу приділено аналізу історичних умов, що впливали на формування нотаріату в різних країнах, зокрема розвитку інституту в римському праві, середньовічній Європі та в умовах модернізації національних правових систем. Досліджено внесок рецепції римського права у формування нотаріальних процедур, що надалі стали основою для розвитку сучасних систем нотаріату. У середньовічній Європі нотаріат набув розвитку завдяки впливу канонічного права, що зміцнило його зв'язок із державними та релігійними інституціями.

У рамках підрозділу також розглянуто історичні етапи розвитку нотаріату в Україні, що включають періоди існування Київської Русі, Гетьманщини, Російської імперії, радянського періоду та незалежної України. Показано, як змінювалися функції нотаріусів, їх правовий статус, форми організації діяльності та механізми державного регулювання. Особливу увагу приділено розвитку нотаріату на українських землях. У період Київської Русі нотаріальні функції виконували писарі при князівських судах, а в епоху Великого князівства Литовського та Речі Посполитої нотаріат формувався на основі магдебурзького права.

Дослідження акцентує на важливості адаптації нотаріальної системи України до кращих світових практик. Особливо це стосується гармонізації з європейськими стандартами, які передбачають підвищення ролі нотаріусів у забезпеченні юридичної безпеки та стабільності правових відносин.

Виявлено основні тенденції, що сприяють удосконаленню правового регулювання інституту нотаріату в умовах сучасних викликів.

У *підрозділі 1.2 «Поняття та сутність інституту нотаріату»* насамперед з'ясовано, що інститут нотаріату є невіддільним складником правової системи, який виконує важливі функції у забезпеченні правової визначеності, захисті прав і

законних інтересів громадян та юридичних осіб. У межах підрозділу було досліджено поняття та сутність нотаріату, його функціональне призначення, а також взаємозв'язки з іншими правовими інститутами.

З'ясовано, що поняття нотаріату у різних наукових джерелах трактується неоднозначно, однак загалом визначається як сукупність діяльності нотаріусів, спрямованої на посвідчення юридичних фактів, документів та забезпечення їх правової автентичності. Нотаріат розглядається не лише як механізм сертифікації документів, а і як інструмент профілактики правопорушень. Завдяки правовій експертизі, що її здійснюють нотаріуси, запобігають укладенню незаконних правочинів і забезпечують відповідність документів нормам чинного законодавства.

Дослідження сутності нотаріату показало, що розуміння цього інституту тісно пов'язане з його функціями, які визначають основні напрями діяльності нотаріусів. Було проаналізовано ключові функції нотаріату, що поділяються на соціальні, змістовні та доказові. Соціальні функції включають захист прав вразливих категорій громадян і сприяння соціальній стабільності. Змістовні функції забезпечують правову визначеність, легітимність правочинів і документів. Доказові функції полягають у створенні юридично значущих доказів, які мають переважну силу у разі виникнення правових спорів.

Аналіз функцій також дозволив дослідити взаємозв'язки нотаріату з іншими правовими інститутами, такими як судова система та правоохоронні органи. Зокрема, нотаріат виконує посередницьку функцію у досудовому врегулюванні спорів, забезпечуючи правову експертизу та легалізацію документів, необхідних для судових процесів.

Наукова дискусія щодо подальшого розвитку функцій нотаріату дозволила визначити основні напрями їх адаптації до сучасних умов. Зокрема, особливу увагу приділено цифровізації нотаріальної діяльності, що забезпечує прозорість, оперативність і захист персональних даних. Також запропоновано посилити роль нотаріату у фінансових операціях і захисті прав вразливих категорій населення.

На основі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення нотаріату в Україні, з'ясовано, що нотаріат виконує функції правового контролю, забезпечуючи законність правочинів і сприяючи стабільності правовідносин у суспільстві, а нотаріус, як уповноважена особа, здійснює правовий аналіз документів, забезпечує їх автентичність і посвідчує факти, що мають юридичне значення.

У підрозділі 1.3 «Правові основи дослідження інституту нотаріату на сучасному етапі» проаналізовано основні правові акти, що регулюють діяльність інституту нотаріату в Україні, та здійснено оцінку їхньої відповідності міжнародним стандартам. Основною метою дослідження було визначення співвідношення між положеннями національного законодавства та міжнародними вимогами, а також оцінка впливу цих норм на практику нотаріальної діяльності.

У процесі дослідження було розглянуто ключові нормативно-правові акти, що регулюють нотаріальну діяльність в Україні, зокрема Закон України «Про нотаріат», Цивільний кодекс України, а також ряд підзаконних актів, які деталізують процедури здійснення нотаріальних дій. Важливу роль у регулюванні нотаріальної діяльності відіграють також міжнародні документи, такі як Основні принципи ООН щодо ролі нотаріусів, а також Гаазька конвенція про апостиль.

Аналіз національного законодавства виявив ряд прогалин, що потребують удосконалення для забезпечення відповідності міжнародним стандартам. Зокрема, українське законодавство поки що не забезпечує повноцінного впровадження електронного нотаріату та належного рівня захисту персональних даних, що є засадничими вимогами сучасного етапу розвитку нотаріальної практики у світі.

Дослідження також показало, що міжнародні стандарти регулювання нотаріату значно впливають на розвиток практики в Україні. Упровадження вимог Гаазької конвенції про апостиль сприяло міжнародній верифікації нотаріальних документів, що є важливим елементом правового співробітництва між країнами. Однак інтеграція таких стандартів вимагає не лише нормативних змін, але й оновлення практичних підходів до роботи нотаріусів, включаючи їх підготовку та технічне забезпечення.

Крім того, у рамках дослідження було визначено, що дотримання міжнародних вимог та адаптація до сучасних умов сприяє підвищенню прозорості та ефективності нотаріальної діяльності. Український нотаріат, як правовий інститут, виконує не лише функцію засвідчення документів, але також сприяє захисту прав громадян, забезпечуючи стабільність правовідносин.

Таким чином, аналіз правових основ інституту нотаріату на сучасному етапі підтвердив, що для забезпечення відповідності міжнародним стандартам необхідно продовжувати гармонізацію національного законодавства, посилювати цифровізацію нотаріальних процесів та підвищувати професійну компетентність нотаріусів. Це дозволить забезпечити якісне функціонування інституту нотаріату в умовах глобалізації та сприятиме розвитку правової системи України.

Розділ 2 «Юридична природа і структура адміністративно-правового статусу нотаріуса» присвячено аналізу прав та обов'язків нотаріуса в Україні як обов'язкових елементів його правового статусу, досліджено особливості його діяльності, зокрема виконання окремих прав та обов'язків у період воєнного стану, а також розглянуто специфіку юридичної відповідальності нотаріуса як важливого елемента правового регулювання суспільних відносин у сфері нотаріальної діяльності.

У підрозділі 2.1 «Права та обов'язки нотаріуса в Україні» наголошено, що правовий статус нотаріуса в Україні є дуалістичним за своєю природою, оскільки нотаріус, реалізуючи делеговані державою публічні функції, залишається представником незалежної юридичної професії, здійснюючи свою діяльність автономно, хоч і під державним контролем. Діяльність нотаріусів забезпечує принцип субсидіарності, згідно з яким держава передає частину своїх повноважень недержавним суб'єктам, що сприяє ефективному виконанню функцій без значного державного втручання.

Сформовано ознаки адміністративно-правового статусу нотаріуса, серед яких виділено: публічний характер діяльності; незалежність у професійній діяльності; офіційний характер актів, виданих нотаріусом; владність; необхідність відповідної кваліфікації та професіоналізм; регламентованість діяльності. Детальний аналіз ознак адміністративно-правового статусу нотаріуса дав змогу розуміти його поняття через комплексний підхід як сукупність повноважень та обов'язків нотаріуса, що ґрунтуються на публічності, незалежності, владності, професіоналізмі та законодавчій регламентованості діяльності нотаріуса, відповідно до яких він, діючи від імені держави, забезпечує законність і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб через надання нотаріальним актам юридичної значущості та офіційної сили. Запропонований підхід до розуміння адміністративно-правового статусу нотаріуса підкреслює багатогранність функцій нотаріуса, який поєднує публічно-правовий характер діяльності з виконанням приватно-правових завдань. Водночас адміністративно-правовий статус нотаріуса відображає особливу довіру держави до цього інституту, що вимагає від нього високого рівня відповідальності та дотримання етичних норм.

Аналіз прав та обов'язків нотаріусів в Україні дав змогу чітко розмежовувати права та обов'язки нотаріусів, передбачені у різних нормативно-правових актах. У процесі дослідження було встановлено, що деякі права нотаріусів, такі як

вотребування інформації, необхідної для вчинення нотаріальної дії, мають дискусійний характер щодо їхньої правової природи. Обґрунтовано положення про те, що таку вимогу слід розглядати саме як право, а не як обов'язок нотаріуса, оскільки покладання такого обов'язку створює ризик надмірного втручання у його професійну незалежність. Принцип незалежності нотаріальної діяльності є ключовим елементом, що забезпечує об'єктивність та неупередженість нотаріуса, а також гарантує довіру суспільства до результатів його роботи. Водночас розуміння вимоги інформації як права дозволяє нотаріусу зберігати баланс між виконанням своїх професійних функцій та дотриманням законодавчих вимог, уникнувши необґрунтованого навантаження, що могло б вплинути на якість його роботи.

Розглянуто особливості повноважень нотаріусів під час дії воєнного стану, що дало змогу обґрунтувати доцільність розширення обов'язків нотаріусів, які пов'язані із введенням воєнного стану та мають на меті захист національних інтересів і забезпечення безпеки, за рахунок покладення на нотаріусів додаткових зобов'язань щодо перевірки можливих зв'язків зацікавленої особи з країною-агресором та обов'язку забезпечення безпеки клієнтів під час вчинення нотаріальної дії.

Проведено класифікацію прав та обов'язків нотаріусів за наступними критеріями: 1) за змістом: основні (до основних прав слід віднести право на вчинення нотаріальних дій, право вотребування документів та інформації, право на відмову у вчиненні нотаріальної дії за підставами, передбаченими законом; до основних обов'язків – обов'язок дотримуватися законодавства, забезпечувати конфіденційність інформації, встановлювати особу заявника та перевіряти повноваження представника) та допоміжні (до допоміжних прав варто віднести право на отримання консультацій або право на отримання винагороди; до допоміжних обов'язків варто віднести надання пояснень стосовно нотаріальних дій, дотримання норм професійної етики); 2) за юридичною природою: публічно-правові права та обов'язки нотаріуса (права та обов'язки, що випливають із публічної функції нотаріуса як особи, яка виконує делеговані державою повноваження, наприклад, право та обов'язок засвідчувати правочини, видавати свідоцтва тощо) та приватноправові права та обов'язки (права та обов'язки, що стосуються приватного інтересу, наприклад, право нотаріуса на отримання винагороди); 3) за процесуальною роллю: диспозитивні права нотаріуса (залежать від обставин конкретної справи та можуть бути використані на його розсуд, наприклад, право вотребувати додаткові документи, відкласти нотаріальну дію) та імперативні обов'язки, які повинні ним виконуватися незалежно від волі нотаріуса чи сторін (обов'язок перевірки особи заявника, дотримання строків у вчиненні нотаріальних дій); 4) за часом дії: постійні та тимчасові (особливі). До перших варто віднести ті права та обов'язки нотаріуса, які діють на постійній основі, незалежно від особливих обставин (наприклад, право на вчинення нотаріальних дій або обов'язок дотримання законодавства), а до других – права та обов'язки нотаріуса, що виникають внаслідок особливих ситуацій (наприклад, у період воєнного або надзвичайного стану); 5) за суб'єктом реалізації: ті, які реалізуються нотаріусом самостійно (посвідчення довіреності, збереження конфіденційності) та ті, які реалізуються за допомогою інших осіб або організацій (наприклад, співпраця з державними реєстраторами чи органами, що надають необхідні відомості для вчинення нотаріальних дій).

У підрозділі 2.2 «Особливості діяльності нотаріуса в Україні» розглянуто особливості діяльності нотаріуса через функціональний підхід, який дозволяє чітко окреслити роль і значення нотаріуса в системі правової допомоги та забезпечення прав громадян. Узагальнення дослідження повноважень нотаріусів дало змогу виділити три основні сфери повноважень: вчинення нотаріальних дій; надання консультацій та правових послуг (медіація); ведення реєстрів нотаріальних дій.

Основним напрямком повноважень нотаріуса є вчинення нотаріальних дій, що полягає у засвідченні правочинів та документів, надаючи їм юридичну силу й забезпечуючи захист інтересів сторін. Встановлено, що вчиняючи нотаріальні дії, передбачені законодавством, нотаріус діє в межах безспірної юрисдикції, тобто засвідчує факти та правочини, не вирішуючи конфліктів між сторонами, що підкреслює його роль як гаранта безспірності правових відносин.

У нотаріальній практиці особливого значення набуває передбачене у ст. 16-1 Закону України «Про нотаріат» право нотаріуса надавати консультації та правові послуги (медіація). Метою запровадження нотаріальної медіації в Україні є створення ефективного механізму для зменшення навантаження на судову систему, що в умовах значної кількості судових справ є надзвичайно актуальним. Завдяки нотаріальній медіації фізичні та юридичні особи отримують можливість вирішувати конфлікти мирним шляхом без звернення до суду, що сприяє економії часу, коштів та зусиль. Обґрунтовано, що основою нотаріальної медіації є такі принципи, як конфіденційність, яка гарантує захист інформації сторін; об'єктивність, що забезпечує неупереджений підхід нотаріуса; та незалежність, яка унеможливорює сторонній вплив на процес вирішення спорів. Аналіз міжнародного досвіду показує, що медіаційна діяльність нотаріусів у таких країнах, як Німеччина та Грузія, забезпечує успішну реалізацію альтернативного вирішення спорів, зокрема шляхом укладання юридично значущих медіаційних угод. Даний досвід може бути цінним прикладом для України, адже інтеграція подібних функцій у діяльність українських нотаріусів сприятиме підвищенню ефективності правової системи та довіри громадян до нотаріального інституту. Крім того, з огляду на важливість медіаційних повноважень нотаріуса, запропоновано створити єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів, що сприятиме якості та доступності медіаційних послуг, забезпечуючи професійну підготовку, контроль та оцінку діяльності нотаріусів, підвищення стандартів етики, прозорість для учасників медіаційного процесу, а також зменшення навантаження на суди та вдосконалення законодавчої бази у сфері медіації.

Обґрунтовано, що ведення реєстрів нотаріальних дій є важливим інструментом для забезпечення надійного збереження даних про нотаріальні акти, що, своєю чергою, сприяє підвищенню рівня юридичної визначеності та прозорості в нотаріальній сфері. Реєстри дозволяють уникнути втрати інформації, забезпечують її систематизацію та доступність для подальшого використання у разі виникнення спорів або необхідності перевірки правдивості документів. Встановлено, що перехід до електронного реєстру створює нові можливості для автоматизації процесів, зокрема прискорення процедур реєстрації нотаріальних дій, що зменшує вплив людського фактора, знижує ризики корупції та підвищує ефективність надання послуг громадянам. Однак впровадження таких інновацій потребує вирішення низки важливих питань, серед яких пріоритетним залишається забезпечення захисту персональних даних і конфіденційності інформації, особливо з урахуванням актуальних загроз кібербезпеки, що посилюються в умовах війни. Констатовано, впровадження електронних реєстрів має супроводжуватися розробкою та реалізацією комплексних заходів, спрямованих на гарантування безпеки інформації та захист інтересів громадян.

З'ясовано особливості функціонування нотаріату в умовах війни та досліджено виклики, пов'язані з додатковими обов'язками й обмеженнями для нотаріусів, спричиненими воєнним станом. Уряд уніс низку змін до нотаріального законодавства, зокрема, спростивши процедури для доступу до нотаріальних послуг та встановивши обмеження для громадян держави-агресора. Водночас нотаріуси постали перед труднощами, такими як обмежений доступ до реєстрів, що

ускладнило вчинення дій із нерухомістю та ведення спадкових справ. При цьому такі зміни забезпечують гнучкість системи, проте потребують контролю для уникнення зловживань та збереження легітимності нотаріальних дій.

У підрозділі 2.3 «Юридична відповідальність нотаріуса в Україні як важливий елемент правового регулювання суспільних відносин у сфері нотаріальної діяльності» досліджено особливості юридичної відповідальності нотаріуса, яка може мати характер кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та професійно-етичної (дисциплінарної).

Дослідження особливостей правового регулювання кримінальної відповідальності нотаріуса в Україні дало підстави для обґрунтування необхідності криміналізувати діяння, пов'язані із порушенням обов'язку зберігати нотаріальну таємницю, та доповнення Кримінального кодексу України нормою такого змісту:

«Стаття 365-6. Порушення нотаріальної таємниці

1. Незаконне розголошення нотаріусом або іншою особою, що має право вчиняти окремі нотаріальні дії, якій стала відома нотаріальна таємниця у зв'язку з виконанням нотаріальних дій, конфіденційної інформації про фізичних або юридичних осіб, що підлягає захисту відповідно до закону,

– карається штрафом до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до 3 років.

2. Ті самі дії, вчинені з корисливих мотивів або за попередньою змовою групою осіб,

– караються позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права займатися нотаріальною діяльністю.

3. Покарання за порушення нотаріальної таємниці не застосовується, якщо особа, що вчинила правопорушення, добровільно повідомила про це до правоохоронних органів або особам, інформація яких була розголошена, та вжила заходів для запобігання шкоді.

4. Не підлягають кримінальній відповідальності особи, які у зв'язку з виконанням нотаріальних дій розголосили інформацію про факт вчинення злочину або загрозу безпеці особи».

Попри удосконалення механізму правового регулювання кримінальної відповідальності нотаріуса, запропоновано також нормативно встановити адміністративно-правову відповідальність за порушення нотаріальної таємниці, що забезпечить гнучкий механізм реагування на різних рівнях порушень та дозволить санкціонувати ненавмисні або незначні порушення для підтримки професійної етики та правопорядку в нотаріальній діяльності.

Досліджено особливості дисциплінарної відповідальності нотаріусів та запропоновано розуміти її як «професійно-етичну відповідальність», яка охоплює юридичні й моральні стандарти, та базується на необхідності дотримання нотаріусами принципу обережності, що передбачає їх обов'язок діяти особливо уважно та зберігати документи, які підтверджують, що сторони погоджуються зі змістом вчинюваного правочину чи здійснення іншої нотаріальної дії.

Розділ 3 «Порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правового статусу нотаріуса в зарубіжних країнах та перспективи для України» присвячений аналізу питань, що стосуються закордонного досвіду діяльності нотаріусів, зокрема у таких країнах, як Франція та Німеччина, з метою визначення можливостей адаптації ефективних моделей їх адміністративно-правового статусу до українського законодавства.

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід правового регулювання статусу нотаріуса» передусім акцентовано на тому, що порівняльно-правові дослідження є

важливими для оцінки ефективності правових рішень і вибору оптимальних шляхів розвитку національного права у сфері правового регулювання адміністративно-правового статусу нотаріуса. Обґрунтовано думку про те, що оскільки Україна належить до латинської системи нотаріату, важливими є дослідження країн цієї ж групи, таких як Франція та Німеччина, через їхні усталені правові традиції, багатий досвід правового регулювання нотаріату та високі стандарти професійної діяльності нотаріусів.

Дослідження правового регулювання статусу нотаріуса у Франції, яка є однією з країн-засновниць латинської нотаріальної системи, дало змогу визначити французьку модель нотаріату як таку, що характеризується високим рівнем контролю з боку держави за діяльністю нотаріусів задля забезпечення стабільності та надійності нотаріальних послуг. Водночас аналіз правового регулювання статусу нотаріуса у Німеччині демонструє, що німецькі нотаріуси діють як незалежні публічні особи з високим рівнем професійної автономії, завдяки акценту на незалежності та високих кваліфікаційних вимогах при відборі на посаду.

З'ясовано, що нотаріуси у Франції є посадовими особами, які призначаються державою, мають високий рівень юридичної підготовки та володіють винятковими повноваженнями в галузях приватного права. Нотаріус у Франції виступає неупередженим гарантом правових відносин та забезпечує дотримання закону при складанні офіційних документів. Французькі нотаріуси зобов'язані дотримуватися високих стандартів професійної етики, що передбачає об'єктивність, неупередженість та збереження конфіденційності. Нотаріуси зобов'язані уникати ситуацій, що можуть призвести до конфлікту інтересів та дотримуватись принципу «недієздатності» у випадках, коли вони мають особисті інтереси при вчиненні нотаріальних дій. Франція активно впроваджує цифрові технології у нотаріальній сфері, включаючи використання електронного підпису та створення національного електронного реєстру нотаріальних документів. Ці зміни сприяють підвищенню доступності та ефективності нотаріальних послуг, хоча цифровізація також вимагає додаткових заходів щодо захисту персональних даних та кібербезпеки, що своєю чергою покладає додаткові обов'язки на нотаріусів (пов'язані із вжиттям заходів для збереження конфіденційності та приватності клієнтів).

Проаналізовано особливості правового регулювання правового статусу нотаріусів у Німеччині, яке базується на поєднанні федеральних і земельних норм, що забезпечує гнучкість та адаптацію нотаріальної системи до регіональних особливостей. Встановлено, що різні моделі організації нотаріату в різних федеральних землях, зокрема можливість поєднувати нотаріальну діяльність з адвокатською, свідчать про історичний вплив на формування нотаріальної професії особливостей державотворення. Дослідження наявного в Німеччині поділу нотаріусів на нотаріусів-адвокатів та нотаріусів дало змогу з'ясувати особливості правового статусу кожного із них. Нотаріуси забезпечують високу якість послуг завдяки своїй спеціалізації та високому рівню професіоналізму, тоді як адвокат-нотаріуси, хоч і є чисельнішими через менш суворі правила відбору, поєднують надання нотаріальних та адвокатських послуг, як правило, у справах меншої складності.

Цифровізація нотаріату у Німеччині є повільною з огляду на обережний та консервативний підхід до цього процесу та характеризується акцентом на інтеграцію окремих цифрових інструментів замість повної трансформації професії нотаріуса. Усупереч відсутності підтримки концепції «кібер-нотаріуса», поширеної у країнах загального права, розвиток електронного нотаріату триває, спираючись на регламент eIDAS ЄС. З введенням Директиви EU 2019/1151, яка дозволяє заміну фізичної присутності, встановлюються суворі вимоги до автентичності нотаріальних процесів,

включаючи використання кваліфікованих електронних підписів. Передбачається можливість використання відеоконференцій, однак щодо вузького кола нотаріальних дій з огляду на консервативні вимоги законодавства та широку роль нотаріусів у наданні юридичних консультацій і запобіганні необдуманих рішень.

З'ясовано, що використання блокчейн-технології в німецькому нотаріаті демонструють, що, попри її потенційні переваги, повна реалізація даної технології залишається малоімовірною через вимоги німецького цивільного права. Хоча блокчейн може бути корисним для автентифікації та зберігання документів, він не може повністю замінити роль нотаріуса, оскільки останній виконує функції, які вимагають людської оцінки й консультування. Водночас використання штучного інтелекту може оптимізувати робочі процеси нотаріусів, проте потребує контролю фахівців через відсутність відповідальності та емпатії. Досвід Німеччини може стати орієнтиром для українських реформ у нотаріальній сфері, де важливо уникати надмірної автоматизації та забезпечувати баланс між інноваціями та якістю нотаріальних послуг.

У підрозділі 3.2 «Впровадження кращих світових практик щодо вдосконалення правового статусу нотаріуса в Україні» розглянуто впровадження міжнародного досвіду в систему ліцензування, контролю та електронного нотаріату в Україні як стратегічний крок для інтеграції українського нотаріату в європейський правовий простір і зміцнення його ролі у захисті прав громадян. Зокрема, детально проаналізовано напрями вдосконалення національної системи нотаріату через запровадження нових механізмів, що відповідають кращим світовим практикам.

Проаналізовано міжнародний досвід, зокрема практики європейських країн, таких як Німеччина, Франція та Швеція, де нотаріат займає важливе місце у правовій системі. У цих країнах нотаріус виконує не тільки функцію посвідчення документів, а й бере участь у правовому контролі за правочинами, здійснюючи попередній юридичний аналіз та запобігаючи укладенню незаконних або несправедливих правочинів. Також вивчено модель «публічного нотаріату», що дозволяє значно посилити роль нотаріуса у забезпеченні правової визначеності та стабільності правових відносин.

Важливим аспектом є цифровізація нотаріальної діяльності, що її активно впроваджують в багатьох країнах. Наприклад, у Франції та Німеччині вже багато років застосовуються електронні документи та цифрові підписи, що дозволяє значно скоротити час, необхідний для проведення нотаріальних дій, та зменшити ризики людських помилок. В Україні, на жаль, ця сфера досі недостатньо розвинута, що є одним із головних викликів для вдосконалення правового статусу нотаріуса.

Дослідження також показало важливість створення спеціалізованих навчальних програм для нотаріусів, що дають змогу підвищити їх кваліфікацію та забезпечити належний рівень професіоналізму. У багатьох європейських країнах для нотаріусів існують обов'язкові курси підвищення кваліфікації, що дозволяє їм бути в курсі новітніх змін у законодавстві та технічних інноваціях, таких як електронні документи та криптографія. Це підвищує рівень довіри до нотаріусів, сприяє забезпеченню законності їх діяльності та підвищує загальний рівень правової культури.

З'ясовано, що впровадження таких практик в Україні потребує комплексного підходу. По-перше, необхідно адаптувати національне законодавство до вимог міжнародних стандартів, зокрема в частині цифровізації нотаріату та підвищення кваліфікації нотаріусів. По-друге, варто створити механізм взаємодії між нотаріусами, судами та правоохоронними органами для забезпечення більш ефективної правової експертизи та контролю за правочинами. По-третє, необхідно розвивати інфраструктуру для забезпечення безпеки електронних нотаріальних дій, що включає впровадження систем цифрових підписів та захищених комунікаційних каналів.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу законодавства України та закордонних країн, практики правозастосування, а також праць українських та іноземних науковців, у дисертаційній роботі обґрунтовано нові теоретичні положення щодо адміністративно-правового статусу нотаріуса в Україні. Сформульовані наукові висновки спрямовані на розвиток правової доктрини, вдосконалення чинного законодавства та підвищення ефективності правозастосовної практики. Основні положення роботи охоплюють такі аспекти.

1. В історії становлення та розвитку інституту нотаріату України в контексті захисту прав і свобод людини та громадянина було виокремлено чотири ключових етапи, кожен з яких характеризується певними соціально-політичними, економічними та правовими умовами, які призводили до якісних змін у формуванні органів нотаріату.

Особливу увагу зосереджено на дослідженні особливостей правового регулювання нотаріальної діяльності після здобуття Україною незалежності, що дало змогу виокремити такі історичні етапи розвитку: 1) розвиток нотаріату після здобуття незалежності – 1991–2000 рр. (перехід від радянської моделі до сучасної, реформування системи державного і приватного нотаріату, зміни у структурі та функціях нотаріусів); 2) розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності – 2000–2010 рр. (запровадження нових законодавчих ініціатив для підвищення якості послуг, розширення доступу, інтеграція приватного нотаріату, оновлення підготовки нотаріусів); 3) нотаріат у контексті євроінтеграції України – 2010–2020 рр. (вплив європейських стандартів на законодавство, гармонізація з європейськими нормами, посилення ролі нотаріусів у захисті прав власності); 4) сучасні виклики та тенденції розвитку нотаріату – 2021 р. і до сьогодні (виклики цифровізації, впровадження електронних послуг, законодавчі зміни, реформування правосуддя, захист прав громадян під час військової агресії).

2. Обґрунтовано позицію, що сутність інституту нотаріату полягає в його неодмінній ролі в правовій системі, оскільки він виконує важливі функції забезпечення правової визначеності та захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб шляхом підтвердження та посвідчення юридичних фактів і документів, а також профілактики правопорушень.

Запропоновано нотаріат в Україні розуміти як правовий інститут, що забезпечує здійснення нотаріальних дій, спрямованих на підтвердження та закріплення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави.

3. Зроблено висновки, що основні напрямки дискусій щодо підходів до розуміння і структурування функцій інституту нотаріату можна виділити у таких аспектах: традиційна класифікація; адаптація до сучасних умов; соціальна роль нотаріату та зв'язок з іншими правовими інститутами. Запропоновані основні напрями розвитку функцій нотаріату, а також їх характеристика: цифровізація нотаріальної діяльності; посередницька функція у досудовому врегулюванні спорів; функція захисту вразливих категорій громадян; функція забезпечення прозорості фінансових операцій; функція захисту персональних даних.

4. Проаналізовано основні правові акти, що регулюють нотаріальну діяльність, та розглянуто їх відповідність міжнародним стандартам. Запропоновано чинне законодавство України щодо регулювання організації та діяльності інституту нотаріату розділити на категорії, залежно від кола питань, що воно регулює: 1) нормативно-правове регулювання структури, функцій та процедур діяльності нотаріату; 2) регулювання кваліфікації та професійної підготовки нотаріусів (ця категорія охоплює вимоги до професійної підготовки, кваліфікації та підвищення кваліфікації нотаріусів); 3) організаційне регулювання (ця категорія охоплює питання організації діяльності нотаріальних контор, архівів та інших структур,

пов'язаних із нотаріальною діяльністю); 4) регулювання правових відносин у сфері нотаріату (ця категорія охоплює правові норми, які регулюють відносини між учасниками нотаріальної діяльності, а також з іншими правовими інститутами); 5) регулювання відповідальності та контролю за діяльністю нотаріусів (ця категорія охоплює питання дисциплінарної відповідальності нотаріусів, механізми контролю за їхньою діяльністю, а також порядок розгляду скарг і заяв); 6) регулювання новітніх технологій у нотаріаті (ця категорія стосується впровадження новітніх технологій у нотаріальну діяльність, таких як електронний нотаріат).

5. З'ясовано, що адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні є дуалістичним за своєю правовою природою з огляду на те, що нотаріус хоч і діє від імені держави та є основним посередником у приватноправових і публічно-правових відносинах, але не є державним службовцем. Нотаріус, реалізуючи публічні функції, делеговані йому державою, залишається представником незалежної юридичної професії, здійснюючи свою діяльність автономно, хоч і під державним контролем. Діяльність нотаріусів забезпечує принцип субсидіарності, де держава передає частину своїх повноважень недержавним суб'єктам, що сприяє ефективному виконанню функцій без значного державного втручання.

Сформовано ознаки правового статусу нотаріуса, зокрема: публічний характер діяльності; незалежність у професійній діяльності; офіційний характер актів, виданих нотаріусом; владність; необхідність відповідної кваліфікації та професіоналізм; регламентованість діяльності.

6. Запропоновано поняття «адміністративно-правовий статус нотаріуса» розуміти через комплексний підхід як сукупність його повноважень та обов'язків, що ґрунтуються на публічності, незалежності, владності, професіоналізмі та законодавчій регламентованості діяльності нотаріуса, відповідно до яких він, діючи від імені держави, забезпечує законність і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб через надання нотаріальним актам юридичної значущості та офіційної сили.

7. Аналіз повноважень, які випливають з посади нотаріуса, дозволяє стверджувати, що такі повноваження з юридичної точки зору мають декілька джерел, зокрема: атрибуція (надання повноважень на посаду на підставі закону); делегування (передання повноважень на підставі законів та підзаконних актів нотаріусам та особам, які мають право вчиняти окремі нотаріальні дії); мандат (передбачає тимчасове передання певних повноважень, наприклад під час війни).

У роботі проведено класифікацію прав та обов'язків нотаріуса за різними класифікаційними критеріями, а також обґрунтовано необхідність чіткого розмежування прав та обов'язків нотаріусів в Україні, що передбачені у різних нормативно-правових актах, унаслідок чого відстоюється позиція, що вимога інформації, необхідної для вчинення нотаріальної дії, є правом, а не обов'язком нотаріуса. Також розглянуто особливості повноважень нотаріусів під час дії воєнного стану, що дало змогу обґрунтувати доцільність розширення обов'язків нотаріусів, які пов'язані із введенням воєнного стану та мають на меті захист національних інтересів і забезпечення безпеки (обов'язок перевірки можливих зв'язків зацікавленої особи з країною-агресором та обов'язок забезпечення безпеки клієнтів під час вчинення нотаріальної дії).

8. Досліджено особливості діяльності нотаріуса з огляду на його повноваження вчиняти нотаріальні дії, надавати консультації та правові послуги (медіація), а також вести реєстри нотаріальних дій. Особливу увагу приділено нотаріальній медіації та з'ясовано, що запровадження нотаріальної медіації в Україні передбачене Законом України «Про нотаріат» (ст. 16-1) з метою зменшення навантаження на судову систему та популяризації альтернативного вирішення

конфліктів. Обґрунтовано, що нотаріальна медіація базується на принципах конфіденційності, об'єктивності та незалежності. Зазначено, що досвід країн, таких як Німеччина та Грузія, може слугувати зразком для подальшого розвитку медіаційних функцій нотаріусів в Україні.

З огляду на важливість медіаційної функції нотаріуса, запропоновано створити єдиний реєстр нотаріусів-медіаторів, що сприятиме якості та доступності медіаційних послуг, забезпечуючи професійну підготовку, контроль та оцінку діяльності нотаріусів, підвищення стандартів етики, прозорість для учасників медіаційного процесу, а також зменшення навантаження на суди та вдосконалення законодавчої бази у сфері медіації.

9. Досліджено особливості юридичної відповідальності нотаріуса, яка може мати характер кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та професійно-етичної (дисциплінарної).

Запропоновано криміналізувати діяння, пов'язані із порушенням обов'язку зберігати нотаріальну таємницю, та доповнити Кримінальний кодекс України нормою такого змісту:

«Стаття 365-6. Порушення нотаріальної таємниці

1. Незаконне розголошення нотаріусом або іншою особою, що має право вчиняти окремі нотаріальні дії, якій стала відома нотаріальна таємниця у зв'язку з виконанням нотаріальних дій, конфіденційної інформації про фізичних або юридичних осіб, що підлягає захисту відповідно до закону,

– карається штрафом до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до 3 років.

2. Ті самі дії, вчинені з корисливих мотивів або за попередньою змовою групою осіб,

– караються позбавленням волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права займатися нотаріальною діяльністю.

3. Покарання за порушення нотаріальної таємниці не застосовується, якщо особа, що вчинила правопорушення, добровільно повідомила про це до правоохоронних органів або особам, інформація яких була розголошена, та вжила заходів для запобігання шкоді.

4. Не підлягають кримінальній відповідальності особи, які у зв'язку з виконанням нотаріальних дій розголосили інформацію про факт вчинення злочину або загрозу безпеці особи».

10. Задля забезпечення гнучкого механізму реагування на різних рівнях порушень, що дасть змогу санкціонувати ненавмисні або незначні порушення для підтримки професійної етики та правопорядку в нотаріальній діяльності, запропоновано доповнити також Кодекс України про адміністративні правопорушення нормою про відповідальність за порушення нотаріальної таємниці.

11. Досліджено особливості дисциплінарної відповідальності нотаріусів та запропоновано розуміти її як «професійно-етичну відповідальність», що охоплює юридичні та моральні стандарти, та базується на необхідності дотримання нотаріусами принципу обережності, який передбачає обов'язок нотаріуса діяти особливо уважно та уважно зберігати документи, які підтверджують, що сторони згодні зі змістом вчинюваного правочину чи здійснення іншої нотаріальної дії.

12. Враховуючи те, що порівняльно-правові дослідження відіграють засадничу роль в оцінці ефективності правових рішень та виборі оптимальних шляхів розвитку національного права у сфері регулювання адміністративно-правового статусу нотаріуса, обґрунтовується важливість вивчення досвіду країн латинської системи нотаріату, зокрема Франції та Німеччини, завдяки їх усталеним правовим традиціям,

багатому досвіду регулювання нотаріальної діяльності та високим стандартам професійної етики нотаріусів.

13. Встановлено, що нотаріуси у Франції є державними посадовими особами, які мають високий рівень юридичної підготовки та виключні повноваження в галузі приватного права, виступаючи неупередженими гарантими правових відносин при складанні офіційних документів. Вони зобов'язані дотримуватися високих стандартів професійної етики, що включає об'єктивність, неупередженість і збереження конфіденційності, а також уникати конфлікту інтересів. З'ясовано, що Франція активно впроваджує цифрові технології в нотаріальну сферу, включаючи електронний підпис та національний електронний реєстр нотаріальних документів, що водночас вимагає додаткових заходів для захисту персональних даних та кібербезпеки та створює нові обов'язки для нотаріусів щодо забезпечення конфіденційності та приватності клієнтів.

14. Проведений аналіз особливостей правового регулювання статусу нотаріусів у Німеччині показує, що нотаріальна система базується на поєднанні федеральних і земельних норм, забезпечуючи гнучкість і адаптацію до регіональних особливостей. Німецька модель нотаріату дозволяє поєднувати нотаріальну діяльність з адвокатською з огляду на історичний вплив державотворення на формування даної професії. Встановлено, нотаріуси в Німеччині, дотримуючись принципів безсторонності, виконують роль незалежних посередників у складних правочинах, надаючи високоякісні послуги завдяки своїй спеціалізації та професіоналізму, водночас адвокат-нотаріуси поєднують нотаріальні та адвокатські послуги на основі принципу несумісності у справах меншої складності.

15. Особливу увагу приділено дослідженню досвіду Німеччини у напрямку цифровізації нотаріату, що є повільною з огляду на обережний та консервативний підхід до цього процесу та характеризується акцентом на інтеграцію окремих цифрових інструментів замість повної трансформації професії нотаріуса. З'ясовано, що використання блокчейн-технології в німецькому нотаріаті може бути корисним для автентифікації та зберігання документів, а використання штучного інтелекту може оптимізувати окремі робочі процеси нотаріусів. Досвід Німеччини може стати орієнтиром для українських реформ у нотаріальній сфері, де важливо уникати надмірної автоматизації та забезпечувати баланс між інноваціями та якістю нотаріальних послуг.

16. Обґрунтовано, що запровадження міжнародного досвіду в систему ліцензування, контролю та електронного нотаріату є стратегічним кроком для України, оскільки вдосконалення цих систем сприятиме підвищенню професійності нотаріусів і забезпеченню якісних послуг у зручному форматі. Розвиток електронного нотаріату сприятиме інтеграції українського нотаріату в європейський правовий простір, зміцнюючи його роль у захисті прав громадян, а регулярна переатестація нотаріусів підвищить професійний рівень, якість послуг та довіру громадськості до нотаріальної системи. Для реалізації процедури переатестації пропонується створити кваліфікаційну комісію, розробити єдину методологію оцінювання та використовувати цифрові платформи для сертифікаційних іспитів.

17. Відстоюється позиція, що контроль за доступом до нотаріальних реєстрів та захист персональних даних стане важливим складником автоматизованої системи моніторингу, впроваджуючи механізми, такі як багаторівнева аутентифікація та шифрування даних, для забезпечення безпеки інформації громадян.

18. Констатовано, що запровадження автоматизованої системи моніторингу в Україні принесе значні переваги для нотаріусів та клієнтів, включаючи прозорість (всі процеси, пов'язані з діяльністю нотаріусів, стають прозорими, що підвищує

довіру громадян до нотаріальної системи); захист від зловживань (автоматизація мінімізує можливість фальсифікацій та інших зловживань, що покращує безпеку нотаріальних послуг); ефективність управління (регулювальні органи отримують доступ до актуальної інформації стосовно діяльності нотаріусів, що полегшує їхнє управління та нагляд); відповідність міжнародним стандартам (автоматизація відповідає сучасним світовим тенденціям, що допомагає Україні інтегруватися в міжнародний правовий простір).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Medynska A. History of legal regulation of the notary institution. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1 (9). Т. 2. С. 168–173.
2. Мединська А. В. Правове регулювання юридичної відповідальності нотаріусів в Україні: аналіз, проблеми та шляхи вдосконалення. *Право UA*. 2020. № 3. С. 266–271.
3. Мединська А. В. Організація, призначення та регулювання професійної діяльності нотаріуса у Німеччині та Франції. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 232–238.
4. Medynska A. Performing notarial acts for citizens of the Russian Federation under martial law conditions: current challenges. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2023. № 10. С. 14–17.
5. Мединська А. В. Особливості професійної етики у діяльності нотаріусів Молдови та Італії. *Наукові записки*. Серія: Право. 2024. Випуск 16. С. 165–170.
6. Medynska A. Notaries' activities during the war: Ukrainian experience. *Civitas Hominiibus*. 2024. № 19. P. 93–107.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мединська А. В. Фінансове забезпечення нотаріату в країнах загального права. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 5–6 квітня 2019 року). Тернопіль, 2019. С. 215–216.
8. Мединська А. В. Дисциплінарна відповідальність нотаріуса як засіб забезпечення законності. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник тез доповідей III Міжнародної студентської наукової конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2019 року). Тернопіль, 2019. С. 384–386.
9. Мединська А. В. Особливості участі нотаріуса в судовому процесі. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доповідей учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 26 листопада 2021 року). Харків. 2021. С. 127–129.
10. Мединська А. В. Правовий статус нотаріуса в Україні: регулювання, функції та етичні засади. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 року). м. Тернопіль, 2022. С. 397–399.
11. Мединська А. В. Цифровізація нотаріальних послуг: сучасні виклики та міжнародний досвід. *Гуманітарні аспекти цифрового суспільства*: тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8 грудня 2022 року). Харків, 2022. С. 142–145.
12. Мединська А. В. Особливості діяльності нотаріуса в Польщі: аналіз правового регулювання та професійних стандартів. *Україна в умовах реформування*

правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року). м. Тернопіль, 2024. С. 289–291.

АНОТАЦІЯ

Мединська А. В. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні та у зарубіжних країнах. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

У дисертації зосереджено увагу на всебічному порівняльно-правовому аналізі адміністративно-правового статусу нотаріуса в Україні та у зарубіжних країнах, а також на розробці новітніх підходів до його вдосконалення. У роботі детально висвітлено етапи еволюції нормативного регулювання нотаріальної діяльності в Україні після здобуття незалежності, обґрунтовано поняття нотаріату, а також основні напрями розвитку нотаріальних функцій. Виокремлено критерії для класифікації прав та обов'язків нотаріусів та наголошено на необхідності адаптації їх правового статусу в умовах воєнного стану. Запропоновано конкретні заходи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відповідальності нотаріусів.

Проведено порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правового статусу нотаріусів у Франції та Німеччині, який засвідчив важливість державного контролю, високих кваліфікаційних вимог, дотримання принципів незалежності та професійної етики та збереження балансу між цифровізацією нотаріату, якістю послуг і захистом прав громадян. Обґрунтовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення регулювання адміністративно-правового статусу нотаріусів України та вироблено практичні рекомендації щодо покращення правозастосування у даній сфері.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, нотаріальний захист, правовий статус нотаріуса, повноваження нотаріуса, функції нотаріату, цифровізація нотаріату, нотаріальна медіація, професійна етика нотаріуса, відповідальність.

SUMMARY

Medynska A. V. Administrative and Legal Status of Notaries in Ukraine and Foreign Countries. – *On the rights of the manuscript.*

The dissertation on obtaining the scientific degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 – Administrative Law and Procedure; Finance Law; Information Law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The dissertation focuses on a comprehensive comparative legal analysis of the administrative and legal status of notaries in Ukraine and foreign countries, as well as on developing modern approaches to its enhancement, considering contemporary challenges. The work elaborates on the stages of the evolution of regulatory frameworks governing notarial activities in Ukraine since gaining independence, emphasizing key legislative acts that define the role and status of notaries as a legal institution that protects the rights of individuals, legal entities, and the state. The author proposes a unique definition of the notary system as a legal institution that grants legal force to transactions and ensures compliance with the law through its regulatory functions. The study substantiates primary directions for the development of notarial functions, including the digitalization of notarial acts, notarial mediation, protection of vulnerable groups, increased transparency of notarial actions, and safeguarding personal data of individuals seeking notarial services. Specific measures are proposed to improve the legislative regulation of notary liability, which will enhance professional ethics and legal order in the notarial field.

Within this research, the notarial institution is viewed as an essential component of the legal system that provides not only document certification but also legal examination of transactions, prevention of legal violations, and stability of dealings. The work argues that one of the directions for further development of notarial activities is digitalization and the introduction of electronic services, which would enable notaries to provide services more effectively, particularly under martial law conditions.

Given the characteristics inherent to the notarial institution and the legal status of notaries, key features of the administrative and legal status of notaries are highlighted, defined by the specifics of legal regulation. Notaries operate based on the principles of publicity, independence, the official nature of their acts, authority, professionalism, and strict regulation of their activities.

The distinction between the rights and responsibilities of notaries appears to be fundamental to their independence. The right to request information for performing notarial acts is defined in the study as a right, not an obligation, which promotes adherence to principles of objectivity and impartiality. Additionally, notaries are subject to extra restrictions during martial law, which may include verifying individuals' connections with the aggressor state and ensuring client security.

The study of notaries' powers has allowed for their analysis and systematization into three main groups: the performance of notarial acts, providing citizen consultations, and maintaining registries. Notaries can act as mediators, facilitating the resolution of conflicts without involving the courts.

Adherence to notarial confidentiality becomes particularly important, necessitating legal enshrinement at the level of criminal and administrative legislation. Disciplinary responsibility also includes professional and ethical norms that help ensure high-quality notarial services, maintain public trust, and uphold the reputation of notaries as an independent and impartial legal institution in conditions of heightened social tension and threats.

Since Ukraine belongs to the Latin notarial system, studying the experiences of countries in this group, such as France and Germany, is extremely important. The analysis of the legal regulation of notaries' status in France has revealed a high level of state control, which ensures the stability and reliability of notarial services. In France, notaries are appointed by the state, possess a high level of legal training, and hold special powers in private law. They act as impartial guarantors of legal relations, ensuring compliance with the law when preparing official documents.

The peculiarities of the legal regulation of notaries' status in Germany are based on a combination of federal and state norms, which ensures the adaptation of the notarial system to regional needs. The primary document regulating notaries' status is the Federal Notarial Code, which defines their powers and responsibilities and is supplemented by specialized acts. In Germany, there are different models for organizing notarial services in various federal states, including the possibility of combining notarial work with legal practice, reflecting the influence of historical conditions on the development of the notarial profession.

The paper argues that integrating international experience into the licensing, control, and electronic notary systems is a strategic step for Ukraine. Improving the licensing system and overseeing the professional activities of notaries will help ensure high service standards, while the development of electronic notarization will enhance the convenience and security of service delivery.

Keywords: notariat, notary, notarial protection, legal status of the notary, powers of the notary, functions of the notariat, digitization of the notariat, notarial mediation, professional ethics of the notary, responsibility.

Підписано до друку 10.03.2025 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А001-25. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 51-75-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua